

Fenomén maďarskej literatúry v Československu a na Slovensku

Judit Dobry

DOBRY, J.: The phenomenon of Hungarian literature in Czechoslovakia and Slovakia

SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 71, 2024, no. 1, pp. 1-11

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2024.71.1.1>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2244-816X>

Key words: Hungarian literature in Czechoslovakia and Slovakia, minor literature, identity, research aspects

The article takes a historical approach to the phenomenon of Hungarian literature in Czechoslovakia and Slovakia. As a result of peace treaties ending the First World War not only new states, but also new literatures appeared on the map of Europe. Hungarian authors of the former Austria-Hungary started to write a completely new literature in a completely new state which required a completely new terminology as well. This article tries to shed light on key factors that shaped this literature and the identity of its authors, as well as on issues that preoccupied literary scholars from its early years to the present days. Since the article was based on source texts in Hungarian language that are not accessible in other languages, it can be also considered as a short summary and overview of Hungarian literature written in Czechoslovakia and Slovakia and the space for introducing its most relevant literary scholars, literary historians, and their most important theoretical and historical works on this phenomenon. In this way, it can also provide a starting point for further research.

Kľúčové slová: maďarská literatúra v Československu/na Slovensku, menšinová literatúra, identita, aspekty výskumu

Vznik maďarskej literatúry v Československu určili historické udalosti. Po vzniku Československej republiky 28. októbra 1918 a podpísaní Trianonskej mierovej zmluvy, respektíve po potvrdení hraníc Maďarska so susediacimi krajinami v roku 1920 sa v Československu ocitlo viac ako milión obyvateľov maďarskej národnosti.¹ Tvorba autorov a autoriek maďarskej národnosti, ktorí písali vo svojom materinskom jazyku, sa v majoritnej česko-slovenskej spoločnosti stala automaticky menšinovou. Pre Maďarov žijúcich v menšine bolo vybudovanie vlastnej kultúry kľúčovým momentom. V novom štáte sa tak začal proces formovania maďarskej literatúry, budovania literárnej identity a jej sebadefinovania, nastalo oživenie literárneho života.

I.

Maďarský literárny život spočiatku charakterizovala sporadickosť. Značná časť predstaviteľov maďarskej inteligencie sa presťahovala na územie Maďarska. Maďarská literatúra na území Československa na rozdiel od sedmohradskej literatúry na území bývalého Rumunského kráľovstva nedisponovala vlastnou tradíciou, pred rokom 1918 netvorila samostatný celok oddeliteľný od centier maďarskej kultúry, bola ich súčasťou. „Novovzniknutej“ literatúre však spočiatku nechýbali iba inštitúcie a organizovanosť, ale v prvom rade aj presné pomenovanie, pomocou ktorého by bolo možné na tento fenomén odkazovať a diskutovať o ňom.

Vo všeobecnosti sa maďarská literatúra v Československu a v danom rámci i na Slovensku chápe ako maďarskojazyčná literatúra písaná autormi patriacimi k maďarskej etnickej skupine žijúcej na území bývalého Československa a neskôr na území Slovenska. V maďarskom jazyku sa táto literatúra nazýva „csehszlovákiai magyar irodalom“ a „szlovákiai magyar irodalom“. Výsledkom presného prekladu originálneho pomenovania literatúry s prívlastkom „csehszlovákiai magyar“ a neskôr „szlovákiai magyar“ sú slovné spojenia s postupne rozvíjajúcim prívlastkom „československá maďarská“ a „slovenská maďarská literatúra“, ktoré však napriek adekvátnosti pôsobia v jazyku vedeckej štúdie neprírodzene. Preto sa budem na diela z rozmedzia rokov 1918 – 1992 odvolávať ako na maďarskú literatúru v Československu a počnúc rokom 1993 budem používať označenie maďarská literatúra na Slovensku, ktoré v sebe zahŕňa maďarskojazyčné diela autorov maďarskej národnosti narodených na území niekdajšieho Československa/Slovenska, respektíve pôsobiacich na Slovensku.

Na pomenovanie predmetu mojej štúdie sa nepoužíva jednotná terminológia. Ponúka sa niekoľko možností, keďže v odbornej literatúre sa vyskytujú aj pojmy menšinová a národnostná literatúra. Tieto pomenovania sa pokúsím interpretovať pomocou Dionýza Ďurišina, na základe jeho state z publikácie *Osobitné medziliterárne spoločensvá* (1991), s využitím štúdie literárneho historika Zorána Ardamicu publikovanej v literárnom a spoločenskovednom časopise *Hítel* pod názvom *A szlovákiai magyar irodalom létének kérdéséről* (O otázkach existencie maďarskej literatúry na Slovensku, 2006). Podľa Ďurišinovej definície predstavujú pojmy menšinová a národnostná literatúra dve základné vývinové štádiá v rozvoji tohto literárneho fenoménu, pričom v prvej, menšinovej fáze literatúry

1 Na základe sčítania ľudu z roku 1920 žilo na území vtedajšieho Československa 1 070 772 obyvateľov maďarskej národnosti (Fónod 1992: 7).

„ide o dominujúce vedomie *menšinovosti* a s tým aj *čiasťkovosti* vo vzťahu k ‚mater-
skej‘ literatúre. Čím silnejšie bolo toto napojenie sa na celok, tým slabšie bolo vedomie
identity. Zanedbával sa aj rozvoj ako osobitnej literárnohistorickej jednotky so svojim
osobitným poslaním a funkciou tak vo vzťahu k maďarskej národnej literatúre, ako aj
k literatúre príslušného štátneho spoločenstva. V dôsledku toho vedomie menšinovosti
postupne ustúpilo do úzadia v prospech vedomia osobitnej, svojbytnej národnosti. Na-
miesto ‚menšinovej literatúry‘ vzniká a formuje sa *národnostná maďarská literatúra*“
(Ďurišin 1991: 33-34; zvyraznil D. Ďurišin).

Všeobecné dejiny maďarskej literatúry písané v Maďarsku pred rokom 1989 definovali maďarskú literatúru v Československu ako literatúru písanú v ma-
ďarskom jazyku, ktorá vznikla na území Československa, automaticky ju vnímali
ako súčasť univerzálnej maďarskej literatúry, avšak – ako na to upozorňuje Z. Ar-
damica – na jednej strane uplatňovali „podvojnú kategorizáciu“ a „menšinový
ráz“ literatúry považovali za samozrejmosť, na druhej strane zase podporovali
myšlienku maďarskej literatúry ako univerzálneho celku (Ardamica 2006: 103).

Väčšina literárnych historikov, ktorí sa po roku 1945 venovali problema-
tike maďarskej literatúry v Československu a na Slovensku, považovala existenciu
národnostnej literatúry za samozrejmu, pričom Z. Ardamica konštatuje, že ďalšou
charakteristickou črtou týchto dejín literatúry je – až na niekoľko málo výnimiek
– preťaženosť socialistickou ideológiou (Ardamica 2006: 104). Rozmanitosť apliko-
vania terminológie charakterizujú aj literárnovedné a literárnohistorické publiká-
cie, ktoré odzrkadľujú názory a presvedčenia ich autorov a redaktorov (Ardamica
2006: 105). V poňatí Z. Ardamicu disponujú pojmy „národnostný“ a „menšinový“
pejoratívnym podtónom, on sám ich považuje za diskutabilné, pretože v nich ab-
scentuje estetická hodnota, a ďalej argumentuje vykonštruovanosťou prvého a zby-
točnosťou druhého pojmu po vstupe krajín do Európskej únie (Ardamica 2006:
106). Nakoniec sa dopracuje k otázke, ktorá sa v polemike o maďarskej literatúre
v Československu a na Slovensku opakovane vynára a ktorá dodnes rozdeľuje li-
terárnych vedcov na dva tábory, a síce, či vôbec existuje literatúra s prívlastkom
„szlovákiai magyar“ (Ardamica 2006: 111).

Slovenskí a českí literárni vedci nadväzujúci na koncepciu D. Ďurišina
(napríklad Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka, Ján Koška) sa vo svojich výskumoch ve-
novali aj literatúram jednotlivých regiónov a pokúšali sa ich definovať v rámci li-
terárnych centrizmov. Fenomén stredoeurópskeho centrizmu pritom definovali
nasledovne: „střední Evropa (snad i Střední Evropa jako geopolitický a kulturní
celek) je zjevně oblastí tranzitivní, polynacionální, zaplněnou různorodým ethno-
sem a nespočetnými kulturními vrstvami, oblastí polyfonní syntagmaticky i pa-
radigmaticky, synchronně i diachronně“ (Pospíšil – Zelenka 1997: 53). Podobným
spôsobom nazeral na túto oblasť aj J. Koška, nazývajúci oblasť strednej Európy
„prechodným priestorom“: „Na týchto miestach je to do istej miery spôsob exis-
tencie, o ktorom vypovedá i literatúra a umenie“ (Koška 1997: 46).

Na Ďurišinove výskumy reagoval aj László Kocur, maďarský literárny
teoretik žijúci na Slovensku. V stati *Határ és irodalom* (Hranice a literatúra, 2004)
reflektoval Ďurišinove názory na národnostné literatúry. D. Ďurišin ich považo-
val za samostatné historické fenomény s osobitou funkciou, čiže za samostatné
literárnohistorické celky – tieto Ďurišinove tézy považuje L. Kocur spolu s teóriou

II.

Literárni vedci zaoberajúci sa maďarskou literatúrou v Československu, respektíve na Slovensku sa venujú aj otázke samotnej existencie tejto literatúry, ktorá sa môže javiť ako absurdná, napokon, táto literatúra má svoje časopisy, inštitúcie, antológie, ceny a vyznamenania, svoje dejiny (Turczel 1983; Fónod 1992) a literárne diela publikované v maďarskom jazyku maďarskými autormi žijúcimi na Slovensku tvoria maďarskú literatúru na Slovensku.

Táto otázka sa však vynárala už na začiatku jej histórie, v dvadsiatych rokoch 20. storočia. V prvom čísle literárneho časopisu *Tűz* (Oheň)² určil jeho šéfredaktor Jenő Gömöri ciele a profil periodika nasledovne: „Časopis *Tűz* chce vytvoriť na Slovensku a v nástupníckych štátoch maďarskú literatúru a maďarský literárny život, nie však osobitnú maďarskú literatúru Slovenska, pretože taká neexistuje a ani nie je možná. Literatúra sa nemôže orientovať na zemepisné územia“ (Gömöri 1921: 9).³ Časopis teda kládol estetickú a kultúrnu hodnotu literatúry nad geografickú určenosť.

Už v tomto období prichádzali od publicistov prvé podnety na vytvorenie samostatného kánonu maďarskej literatúry v Československu. Publicistika a eseje Zoltána Fábryho, Rezsőa Peéryho, Lászlóa Dobossyho, Lászlóa Wasssa, Rezsőa Szalatnaiho a Pála Szvatkóa sa venovali literárnohistorickým i teoretickým otázkam, ako aj vývinu maďarskej literatúry v Československu (Turczel 2004: 377).⁴

Publicisti usilujúci sa o vymedzenie a vytvorenie fenoménu maďarskej literatúry v Československu ponímali túto literatúru ako fenomén existujúci vo forme literárnych diel, v ktorých sa pomocou moderných foriem artikulujú spoločné hodnoty, pričom sa vyznačujú realistickým zobrazovaním života menšiny s dôrazom na otázky týkajúce sa jej osudu a budúcnosti. Tieto požiadavky sa začali objavovať v literárnych dielach novej generácie autorov, pre ktorých bola rozhodujúcim zážitkom „premena“ vyplývajúca z historických udalostí roku 1918 (Szvatkó 1994: 140). Pokúšali sa vytvoriť nový typ románu, ktorý by dokázal vyjadriť nové skúsenosti a v ktorých by práve cez túto novú skúsenosť maďarské obyvateľstvo žijúce na Slovensku mohlo byť reprezentované ako jedno (jednotné) spoločenstvo. Romány rozprávajúce o osudoch Maďarov v Československu sa dajú považovať za samostatnú vetvu beletrie (Bárczi 2020: 10). Medzi prvými sa pokúsil opísať meniace sa pomery Viktor Egri v diele so symbolickým názvom *A rácsablakos ház* (Dom so zamrežovanými oknami, 1924). Nasledovali romány Istvána Darcóa *Szakadék* (Priepasť, 1928), *Égő csipkebokor* (Horiaci šípkový ker, 1935), *Deszkaváros* (Drevené mesto, 1938), Zoltána Vécseyho *A síró város* (Plačúce mesto, 1931) a Mihály Tamása *Két part közt fut a víz* (Voda tečie medzi dvoma brehmi, 1936). Tieto diela sa venovali existenčným a morálnym problémom a traumám

2 Časopis vychádzal v rokoch 1921 – 1923, prvé dve čísla vyšli v Bratislave, ďalšie vo Viedni.

3 Preklad maďarských originálov citovaných úryvkov v celej štúdii Judit Dobry.

4 Rezső Peéry: *Szempontok a csehszlovákiai magyar irodalom fejlődéséhez* (1937), Rezső Szalatnai: *A szlovenskői magyar líra* (predslov k antológii *Az új magyar líra*, 1937), literárne portréty o autoroch Dezsői Győrym, Dezsői Vozárim, Imrem Forbáthovi od Rezsőa Szalatnaiho.

spôsobeným vážnymi spoločenskými zmenami vyplývajúcimi zo štátnej výmeny obyvateľstva, ktoré prenasledovali ľudí patriacich do národnostnej menšiny počas ich každodenného života. Prezentácia Maďarov žijúcich v Československu ako homogénnej komunity (predovšetkým v próze I. Darkóa) často nebrala do úvahy sociálne, náboženské ani rodové rozdiely – tie sa stávajú úplne irelevantnými z hľadiska prežívania spoločného osudu komunity.

P. Szvatkó, publicista a redaktor najčítanejšieho prestížneho denníka podporujúceho českú vládnú politiku *Prágai Magyar Hírlap* (Pražské maďarské noviny, 1922 – 1938), charakterizoval túto generáciu autorov v dvadsiatych rokoch 20. storočia slovami:

„Mladých autorov na Slovensku v tomto období viedlo vedomie misie. Mali pocit, že oni sú tými ‚Maďarmi s novou tvárou‘, u ktorých sa v dôsledku prevratu a neskorších historických udalostí vyvinula ‚nová mentalita‘, ktorú charakterizuje šľachetnejší, ľudovejší maďarský ráz [...]. Boli nasýtení sociálnymi tendenciami, ktoré si osvojili od emigrantov, ale taktiež aj patriarchálnou láskou k zemi, najbližšiemu okoliu, malému národu a etniku, ktoré si mohli osvojiť jedine na vidieku prostredníctvom vidieckeho zmýšľania a vo vtedajšej budapeštianskej literatúre, ktorá bola podľa nich v tom čase obrátená smerom na západné Mekky, by sa tomu nemohli priučiť“ (Szvatkó 1994: 140-141).

P. Szvatkó si však už v tridsiatych rokoch 20. storočia kladol otázku, či existujú iba maďarskí autori na Slovensku, alebo aj literatúra (Szvatkó 1994: 142), či je vôbec potrebné vytvoriť regionálnu literatúru podľa „nepochopeného“ vzoru Sedmohradska, bez podobných historických daností, a tým pádom v literárnych dielach vyzdvihovať „novú mentalitu“, alebo, naopak, treba hľadať cestu, ako sa uplatníť v Budapešti, publikovať v tamojších literárnych časopisoch a pracovať podľa vkusu tamojších kritikov a čitateľov. Napokon skonštatoval, že otázky formujúcej sa literatúry a literárnej identity mohli byť zaujímavé pre verejnosť iba v období kultúrneho boja medzi rokmi 1924 – 1929, pre čitateľov nasledujúceho desaťročia sa stali neaktuálnymi a zaujímal ich už iba výsledok, čiže literárne diela, ktoré zo spomínaného obdobia vzišli (Szvatkó 1994: 142-143).

Podľa literárneho teoretika Zoltána Németha pre literárnych vedcov argumentujúcich v prospech existencie maďarskej literatúry v Československu sa kategória identity v dielach maďarských autorov žijúcich v bývalom Československu a na Slovensku javila ako oporný bod. Argumentoval totiž tým, že už základné biografické poznatky napríklad o Lászlóovi Cselényim, Árpádovi Tózsérovei či Lajosovi Grendelovi stačia na to, aby sme v dielach týchto autorov žijúcich v Československu a neskôr na Slovensku, ktorí začali tvoriť v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 20. storočia, mohli hľadať svojbytnú skúsenosť, vlastnú iba autorom, ktorí v spomínanej krajine žili. Avšak v prípade autorov mladšej generácie a súčasných autorov by sme po tejto „skúsenosti“ pátrali zbytočne – v ich prípade sa teda vynára otázka potreby a významu používania prívlastku „szlovákiai magyar“ (Németh 2005: 28).

Literárny historik Balázs Béla Végh zaradil minoritné literatúry do kategórie takzvaných periférnych kultúr. Tie nedisponujú metódami slúžiacimi na vytváranie kánonu, a preto potrebujú náhradné metódy. Pritom autori, literárni historici a kritici formujúci novú literatúru na území Československa dúfali, že

lokálne odlišnosti minoritnej kultúry budú slúžiť ako hodnoty pre budovanie kánonu a stanú sa prvkami organizujúcimi literatúru (Végh 2005: 93-94).

Problematike a vôbec uchopeniu fenoménu maďarskej literatúry v Československu a na Slovensku sa nevenovali iba autori prvého obdobia vzniku maďarskej literatúry v Československu, ale aj autori neskorších období, respektíve súčasnosti. Spisovateľ L. Grendel v štúdiu uverejnenej v časopise *Irodalmi Szemle* v roku 1997 uvažoval o danej problematike v širších historických súvislostiach. Venoval sa témam aktuálnym dodnes, ako sú hodnotenie povojnovej maďarskej literatúry v Československu, otázka miery jej ovplyvnenia politikou či vplyv komunistickej kultúrnej politiky na estetiku. Na označenie jednej z vetiev maďarskej univerzálnej literatúry, ktorá vznikla v dôsledku historických udalostí a zmien, používal pojem „szlovákiai magyar irodalom“. Tvrdil, že literárni kritici, historici používaním tohto pojmu budia dojem, ako keby nehovorili o maďarskej literatúre, ale o nejakej inej, ktorá by predpokladala aj existenciu iného jazyka textov (Grendel 1997: 32-33).

Básnik a literárny historik Á. Tőzsér tiež prispel do tejto diskusie, problematiku však analyzoval z odlišného aspektu. Pýtal sa na to, ako by sa dal vymedziť pojem univerzálnej maďarskej literatúry („egyetemes magyar irodalom“), zahŕňajúci v sebe okrem maďarskej literatúry vznikajúcej v Maďarsku aj maďarské literatúry za hranicami Maďarska. Skúmal jednotlivé prvky, ktoré by z týchto rôznych celkov maďarskej literatúry vytvorili univerzálnu literatúru. Ak by mal byť oným „spojovacím“ prvkom jazyk, zaujímalo ho, nakoľko môže byť maďarský jazyk používaný v odlišných krajinách (v ktorom sú obsiahnuté aj odlišné významy) dezintegrujúcim elementom a či je vôbec možná vzájomná recepcia týchto literatúr (Tőzsér 1997: 57-60).

Literárny teoretik Z. Németh sa otázkou (ne)jestvovania maďarskej literatúry na Slovensku zaoberal vo viacerých štúdiách. Na základe textov súčasných maďarských autorov argumentoval proti existencii maďarskej literatúry s prívlastkom „szlovákiai“, pretože v dielach týchto autorov nie je možné zistiť žiadne tematické, jazykové prvky, na základe ktorých by bola možná ich jednoznačná kategorizácia (Németh 2003, 2005a, 2005b, 2018).

Z. Ardamica korigoval otázku o jestvovaní národnostnej literatúry s prívlastkom „szlovákiai magyar“ tvrdením, že je možné odpovedať na ňu iba po vyjasnení viacerých detailov – zodpovedaním otázky by sme sa mohli dopracovať k diferencovanejšiemu pohľadu. Navrhoval formulovať ju nasledovne: „Ako, v akej forme, s akými cieľmi, pomocou akých prostriedkov, na základe akej ideológie a estetiky, pomocou akého relačného systému, akého systému inštitúcií, v akom kontexte, s akými dôrazmi, do akej miery jednostranne alebo mnohorako, do akej miery rozvrstvene, prípadne v opozícii voči čomu sa dá definovať útvar, ktorý literárna história, zatiaľ nemajúc lepšie pomenovanie, nazýva národnostnou literatúrou?“ (Ardamica 2006: 112).

III.

Z. Németh, predstaviteľ strednej generácie literárnych vedcov, vymedzil vo svojej publikácii *A bevégzhetetlen feladat* (Nedokončiteľná úloha, 2005) najnovšie aspekty skúmania maďarskej literatúry (nielen) na Slovensku. Poukázal na aplikovanie literárnoteoretických metód a identít, ktoré nepotrebujú kategóriu literatúry

s prívlastkom „szlovákiai magyar“ (Németh 2005b: 33). V tejto súvislosti spomenul usúvzťažnenie systému paradigiem z oblasti teórie prekladu, ktoré sa viaže k menu literárnej historičky Anikó Polgárovej (Polgár 2003, 2010), analyzovanie naratívnych podmienok detektívneho príbehu Krisztiána Benyovszkého (Benyovszky 2007), prehodnotenie koncepcie znakov vo vizuálnej poézii v prístupe Zsolta Bekeho (Beke 2004), erotografické čítanie a interpretáciu kanonických diel a textov mimo kánonu z oblasti svetovej a maďarskej literatúry vo výskume Zoltána Csehyho (Csehy 2002).

Predmetom ďalších úvah bude práve konkretizácia už spomenutých aspektov literárnovedného výskumu s prihliadnutím na zistenia stredo európskych a západoeurópskych literárnych vedcov, ktorí sa venujú otázkam menšinovej literatúry. Na začiatku 21. storočia sa objavili štúdie literárnych vedcov na Slovensku aj v Maďarsku (Ardamica 2006; Bárczi 2006; Papp 2010; Pucherová 2018), poukazujúce na možnosť využitia postkoloniálnych teórií v skúmaní stredo európskej literatúry, ako aj v skúmaní pojmu maďarskej menšinovej literatúry. Maďarská literárna teoretička Ágnes Klára Pappová navrhla spôsob interpretácie pojmu, ktorý by sa namiesto tematizovania fyzického miesta narodenia a pôsobenia autorov pokúsil tematizovať skúsenosti reciprocity, cudzosti, hybridity a existovania na hraniciach tvoriacich priestorové konštrukcie a siete metafor. Pomocou takéhoto typu výskumu by bolo možné podľa autorky poukázať na rôzne podoby kultúrnych vedomostí, historických skúseností a identít (Papp 2010: 68-69). Podobne ponímaný koncept prezentuje vo svojich štúdiách aj Dobrota Pucherová venujúca sa aj maďarskej literatúre na Slovensku. Upozorňuje však na potrebu používania termínu kolonizácie ako metafory (Pucherová 2019). Na tomto mieste by som chcela zdôrazniť, že v oblasti skúmania maďarskej literatúry na Slovensku pomocou metód postkoloniálnych štúdií neexistuje vypracovaná terminológia, bez prehodnotenia nie je jestvujúca terminológia vhodná na spomínaný výskum⁵ a taktiež neexistujú ani dejiny literatúry napísané aplikovaním tejto teórie. Postkoloniálne štúdie teda zatiaľ ponúkajú iba možné východisko na prípadné prehodnotenie prístupu k maďarskej literatúre v Československu a na Slovensku.

A. Polgárová sa v štúdií o menšinovom literárnom priestore venuje explikácii pojmu „szlovákiai magyar irodalom“ (maďarská literatúra na Slovensku). Maďarský literárny priestor definuje ako nedeliteľný, ktorý spája sila jednotného jazyka. V súvislosti s existenciou alebo, naopak, absenciou prvkov zdôrazňujúcich multikultúrny charakter spomínaného priestoru tvrdí, že tieto sa nedajú považovať za estetickú kategóriu a rovnako sa za ňu nedá považovať ani prispôbenie sa literárnym trendom Maďarska (Polgár 2016: 62).

Práve na otázky chápania pojmu väčšiny, na problematiku fungovania menšinového jazyka hľadá odpoveď Imre József Balázs, literárny historik skúmajúci maďarskú literatúru v Rumunsku ako menšinovú literatúru. Na vytvorenie nových východísk v oblasti literárnovedného bádania v súvislosti s definovaním pojmu sedmohradskej maďarskej literatúry („erdélyi magyar irodalom“) sa inšpiroval dielom Gillesa Deleuza a Félixu Guattariho *Kafka. Toward a Minor Literature* (1975). Spomínaná publikácia sa venuje po nemecky písanej takzvanej

5 Na túto skutočnosť poukazuje vo svojej štúdií aj Z. Ardamica.

„minoritnej/malej“ literatúre, konkrétne dielam Franza Kafku, ktoré vznikli v Prahe, v dominantne českom jazykovom prostredí, teda v odlišnom prostredí a na odlišnom spoločensko-politickom pozadí ako diela transylvánskej maďarskej literatúry v Rumunsku alebo diela maďarskej literatúry v Československu, respektíve na Slovensku. Autorská dvojica charakterizuje takzvané malé literatúry politickou angažovanosťou, deterritorializáciou jazyka, dielami vytvorenými v mene akéhosi menšinového kolektívu. V tejto súvislosti navrhuje I. J. Balázs, aby sa jednotlivé diskurzy spomínanej literatúry nevymedzili iba v spojitosti s jedným väčšinovým jazykom a jednou identitou. Okrem korelácie štátneho a materinského jazyka zdôrazňuje aj koreláciu rôznych jazykových variantov v úlohe zdrojov, z ktorých daná literatúra môže čerpať, a navrhuje rozšírenie kategórie pojmov „menšinový“ a „väčšinový“. Menšinový označuje ďalej pojmom „minor“, odvolávajúc sa na pojmoslovie zo spomínanej knihy G. Deleuza a F. Guattariho (Balázs 2006: 232-233). Reflektujúc ich dielo poukazuje na to, že autorská dvojica latentné očakávanie, na základe ktorého „menšina“ z perspektívy „väčšiny“ (v akomkoľvek zmysle chápanej väčšiny) túži po tom, aby ju akýmsi spôsobom dopĺňala, obracia naruby. G. Deleuze a F. Guattari totiž vyzdvihujú práve mnohorakosť takzvaných „minor“ literatúr, respektíve diskurzov, a túto ich vlastnosť považujú za možnú alternatívu oproti mocenským diskurzom, schopnú ich dekonštrukcie. V takzvaných „minor“ literatúrach je obsiahnutá aj fragmentárnosť, individuálnosť, otvorenosť voči využitiu rôznych nárečí a schopnosť vyrozprávať „malé“ príbehy (Deleuze – Guattari 2003: 1-2), a práve tento aspekt I. J. Balázs považuje za inšpiratívny a po vhodnom prehodnotení pojmoslovía použiteľný aj v súvislosti s maďarskou literatúrou v Rumunsku.

Ako na to poukazuje literárny teoretik Z. Németh, koncepcia takzvaných „malých/minor“ literatúr podľa G. Deleuza a F. Guattariho sa nedá uplatniť na maďarskú literatúru na Slovensku, keďže „menšinová literatúra sa podľa Deleuza a Guattariho zaoberá jazykovými predpokladmi nedokonalnej asimilácie, takým jazykom, ktorý autorovi nie je vlastný a pre problematiku stredoeurópskej menšinovej literatúry je preto nepoužiteľný. Navyše fixuje úplne mylné predstavy, lebo si nevšima problematiku materinského jazyka“ (Németh 2010: 78).

Z. Csehy tvrdí, že maďarský autor na Slovensku si vyberá z dvoch základných stratégií, pomocou ktorých konštruje alebo, naopak, dekonštruje menšinovú literárnu identitu: môže sa vzdať menšinovej identity vo svojej tvorbe a vystúpiť z tohto diskurzu alebo, naopak, sa môže k tejto menšinovej identite hlásiť, a teda do tohto diskurzu vstúpiť. V rámci vystúpenia z menšinového diskurzu sa podľa neho autorovi núkajú dve možnosti, akými môže túto stratégiu uplatniť vo svojej tvorbe. Jednak sa môže spomínanej menšinovej identity zrieknuť z aspektu estetického, ako aj jazykového – v takom prípade sa autor usiluje o vytvorenie hyperkultúrneho diskurzu, o hľadanie akéhosi univerzálneho jazyka. Ďalšou možnosťou je vytvorenie alternatívnej poetiky, ako to badať v poézii L. Cselényiho (Csehy 2016: 169-170).

V prípade, že autor vstupuje do menšinového literárneho diskurzu, otvárajú sa mu podľa Z. Csehyho dva základné priestory, v rámci ktorých sa táto identita môže artikulovať, a to cez „hranie roly“ alebo cez poetickú inováciu. Autor sa môže štylizovať do úlohy sprostredkovateľa medzi dvomi kultúrami (v našom prípade sa napríklad môže stať sprostredkovateľom medzi maďarskou a slovenskou

kultúrou), môže však voliť aj oveľa radikálnejšiu úlohu a tvoriť v zmysle paradigmy, ktorá sa nazýva menšinový mesianizmus – táto poetika charakterizovala napríklad poéziu Dezsőa Győryho z obdobia prvej Československej republiky. Menej radikálnu poetiku predstavuje úloha stredoeurópskeho básnika, do ktorého sa štylizuje tvorba Á. Tózséra. Napokon štvrtá „rola“, vytvárajúca podľa Csehyho poetiku menšinového „martyria“, je príznačná pre tvorbu autorov, ktorí sa nedokázali vymaniť z okruhu regionálnej estetiky (Csehy 2016: 169–170).

Menšinová identita artikulujúca sa cez poetickú inováciu vedie k vytvoreniu efektného, niekedy až vyhroteného jazyka občas s prvkami hybridity a postmoderných gest. Z. Csehy tento jav pomenúva pomocou pojmu Paula de Mana „defacement“, ktorý interpretuje ako vedomú deštrukciu menšinovej „tváre“. Takéto literárne texty charakterizuje zámerná „stigmatizácia“ dosiahnutá včlenením cudzích prvkov, regionálneho jazyka, nárečových elementov, dokonca včlenením javov vyplývajúcich z jazykového kontaktu maďarčiny a slovenčiny (Csehy 2016: 172).

Z. Németh v súvislosti s polemikou o menšinovej identite vo svojom článku uverejnenom na literárnom portáli *Litera* uvažuje o maďarskej literatúre na Slovensku ako o literatúre, ktorá nedisponuje špecifickou, homogenizujúcou črtou (jazyk, téma, tradícia, identita a podobne), ktorá by charakterizovala každé jej dielo, a preto nemá zmysel používať tento homogenizujúci pojem. O absencii spomínaných kategórií tvrdí, že vedie k negácii existencie literatúry s prívlastkom „szlovákiai magyar“, teda maďarskej literatúry na Slovensku: „Táto literatúra má svoje opodstatnenie iba v prípade, ak pozostáva z hodnotných diel, ktoré si dokážu ‚vydobyť‘ svoje miesto v kánone maďarskej literatúry. Ak však takéto diela neobsahuje, môžeme hovoriť iba o provinciálnej, marginálnej, do seba uzatvorenej, záhaľčivej, nečinne sa prizerajúcej literatúre, o ktorej škoda reči, a najlepšie spravíme, ak zabudneme na to, že taká literatúra vôbec existuje“ (Németh 2018: [nestránkované]).

Maďarská literatúra v Československu/na Slovensku počas svojej viac ako storočnej existencie vytvorila množstvo diel trvajúcej hodnoty, ktoré sa stali súčasťou univerzálneho kánonu maďarskej literatúry, a prekladová recepcia jej umožňuje stať sa súčasťou inojazyčných prostredí. Práve tieto aspekty ponúkajú podnetné východiská pre jej ďalší možný výskum.

V súčasnosti sa literárni vedci pokúšajú fenomén maďarskej literatúry na Slovensku definovať a reinterpretovať pomocou postkoloniálnych štúdií, prostredníctvom koncepcie minoritných/malých literatúr a javu (de)konštrukcie takzvanej menšinovej „tváre“. Z. Németh prispel k rozvíjaniu tejto diskusie premýšľaním o maďarskej literatúre na Slovensku prostredníctvom pojmového aparátu transkulturalizmu (Németh 2022). Zatiaľ však v spomínanej diskusii nedošlo k literárnohistorickému konsenzu, práve naopak, neustále sa otvárajú ďalšie a ďalšie interpretačné možnosti.

- A MAGYAR irodalom története 1945–1975 IV, 1982. Ed. Béládi Miklós. Budapest: Akadémiai Kiadó. ISBN 963 05 2919.
- ARDAMICA, Zorán, 2006. A szlovákiai magyar irodalom létének kérdéséről. *Hitel*, roč. 19, č. 4, s. 103-113. ISSN 1588-0680.
- BALÁZS, Imre József, 2017. Trees, Waves, Whirlpools: Nation, Region, and the Reterritorialization of Romania's Hungarian Literature. In MARTIN, Mircea, ed. *Romanian Literature as World Literature*. Bloomsbury Publishing, pp. 157-173. ISBN 978-1501327919.
- BÁRCZI, Zsófia, 2004. Polgár Anikó. In *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–2004*. Ed. Fónod Zoltán. Bratislava: Madách-Posonium, s. 332-333. ISBN 80-7089-391-5.
- BÁRCZI, Zsófia, 2014. *A másság reprezentációja. Szlovenszkói regények*. Nitra: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. ISBN 978-80-558-0727-0.
- BÁRCZI, Zsófia, 2020. Attempts at creating a new concept of literature. (The Hungarian literature in Slovakia between the two world wars.) *Hungarian Studies*, roč. 34, č. 1, s. 7-14.
- BEKE, Zsolt, 2004. „Jel”-en lét: A vizuális költészet írásmódjáról. Pozsony: Kalligram. ISBN 80-7149-687-1.
- BENYOVSZKY, Krisztián, 2007. *Bevezetés a krimi olvasásába*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum. ISBN 978-80-8062-359-3.
- CSEHY, Zoltán, 2002. *A szöveg hermaphrodituszi teste. Tanulmányok a humanizmus, az antikvitás és az erotográfia köréből*. Pozsony: Kalligram. ISBN 80-7149-504-2.
- CSEHY, Zoltán, 2016. Arc, arcrongálás, maszkos játék. Az ún. szlovákiai magyar irodalom nyelveiről. In MISAD, Katalin – CSEHY, Zoltán, ed. *Nova Posoniensia VI. Zborník Katedry maďarského jazyka a literatúry FiF UK*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület, s. 166-190. ISBN 978-80-971983-2-9.
- CSEHY, Zoltán, 2020. Arc, arcrongálás, maszkos játék (Az ún. szlovákiai magyar irodalom nyelveiről – vázlat). In CSEHY, Zoltán. *Arctalanság, arcadás, arcrongálás. Önláttatási stratégiák és díszkurzusretorikák kisebbségi kontextusban*. Budapest: reciti, s. 9-29. ISBN: 978-615-6255 07-5.
- DELEUZE, Gilles – GUATTARI, Félix, 2003. What is a Minor Literature? In DELEUZE, Gilles – GUATTARI, Félix. *Kafka. Toward a Minor Literature*. Seventh Printing. Translated by Dana Polan. Minneapolis – London: University of Minnesota Press, pp. 16-27. ISBN 978-0816615155.
- ĐURIŠIN, Dionýz, ed., 1991. *Osobitné medziliterárne spoločenstvo*. Bratislava: Veda. ISBN 80-224-0305-9.
- ĐURIŠIN, Dionýz, 1997. Perspektívy skúmania medziliterárnych centrizmov. In ĐURIŠIN, Dionýz, ed. *Medziliterárny centrizmus stredoeurópskych literatúr*. České Budějovice – Brno – Bratislava: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity – Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity – Ústav svetovej literatúry SAV, s. 8-19. ISBN 80-7040-256-3.
- FÓNOD, Zoltán, 1992. *A csehszlovákiai magyar irodalom története/Dejiny maďarskej literatúry v Československu (1918 až 1945). Vysokoškolské skriptá*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 963-05-6539-0.
- GÖMÖRI, Jenő, 1921. *Induló. Tíz*, roč. 1, č. 1-2, s. 6-12.
- GÖRÖZDI, Judit, 2018. Hledání menšinové literatury. In ŠÁMAL, Petr – PAVLÍČEK, Tomáš – BARBORÍK, Vladimír – JANÁČEK, Pavel, ed. *Literární kronika první republiky: události, díla, souvislosti*. Praha: Academia – Památník národního písemnictví – Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 266-271. ISBN 978-80-200-2909-6.
- GRENDÉL, Lajos, 1997. Helyzetkép a szlovákiai magyar irodalomról a század végén. *Irodalmi Szemle*, roč. 40, č. 5, s. 32-47. ISSN 1336-5088.
- KOŠKA, Ján, 1997. Osobitosť stredoeurópskeho medziliterárneho priestoru. In ĐURIŠIN, Dionýz, ed. *Medziliterárny centrizmus stredoeurópskych literatúr*. České Budějovice – Brno – Bratislava: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity – Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity – Ústav svetovej literatúry SAV, s. 39-49. ISBN 80-7040-256-3.
- NÉMETH, Zoltán, 2003. Szlovákiai magyar irodalom: létezik-e vagy sem? (Néhány fésületlen gondolat egy fogalom lehetőségeiről). *Irodalmi Szemle*, roč. 46, č. 8, s. 46-57. ISSN 1336-5088.
- NÉMETH, Zoltán, 2005a. Lezárult egy korszak... (Onagy Zoltán beszélgetése Németh Zoltánnal). *Irodalmi Szemle*, roč. 48, č. 4, s. 86-94. ISSN 1336-5088.
- NÉMETH, Zoltán, 2005b. *A bevégezhetetlen feladat*. Dunaszerdahely: NAP Kiadó. ISBN 80-89032-67-2.

- NÉMETH, Zoltán, 2006. Feledhetetlen regény. N. Tóth Anikó: Fényszilánkok című kisregényéről. *Irodalmi Szemle*, roč. 49, č. 8, s. 25-27. ISSN 1336-5088.
- NÉMETH, Zoltán, 2018. Pluricentrikus nyelv és transzkulturalizmus a kortárs határon túli magyar irodalmakban. In NÉMETH, Zoltán – ROGUSKA, Magdalena, ed. *Transzkulturalizmus és bilingvizmus a közép-európai irodalmakban. Transzkulturalizmus a bilingvizmus v literatúrach strednej Európy*. Nitra: Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, s. 59-72. ISBN 978-80-558-1295-3.
- NÉMETH, Zoltán, 2022. The transcultural levels of minority literary history writing: Hungarian literature in Slovakia. *World Literature Studies*, roč. 14, č. 3, s. 96-113. ISSN 1337-9275.
- PAPP, Ágnes Klára, 2010. A csirkepaprikás-elmélettől a töltöttkáposzta-modellig. A kisebbségi irodalom újraértelmezési lehetőségei a posztkoloniális kritika tükrében. *Bárka*, roč. 18, č. 3, s. 67-73. ISSN 1217-3053.
- POLGÁR, Anikó, 2003. *Catullus noster. Catullus-olvasatok a 20. századi magyar költészetben*. Pozsony: Kalligram. ISBN 80-7149-557-3.
- POLGÁR, Anikó, 2010. *Ovidius redivivus: kapitoly z dejín maďarského umeleckého prekladu*. Bratislava – Nitra: Kalligram – Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF. ISBN 978-80-8101-380-5.
- POLGÁR, Anikó, 2016. Az allegorizált kisebbségi tér. In MISAD, Katalin – CSEHY, Zoltán, ed. *Ideológia, identita a sebareprezentácia v multikulturálnom priestore. Ideológiák, identitások és önreprezentáció multikulturális térben*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 61-74. ISBN 978-80-223-4114-1.
- POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš, 1997. Fenomén stredoeurópskeho medziliterárneho centrizmu. In ĐURIŠIN, Dionýz, ed. *Medziliterárny centrismus stredoeurópskych literatúr*. České Budějovice – Brno – Bratislava: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity – Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity – Ústav svetovej literatúry SAV, s. 50-64. ISBN 80-7040-256-3.
- PUCHEROVÁ, Dobrota, 2019. Theorizing Central European Postcoloniality: A Postcommunist Reading of 21st Century Literature from Slovakia. In BACHLEITNER, Norbert – HÖLTER, Achim – McCARTHY, John A., ed. *Taking Stock – Twenty-five years of Comparative Literary Research, no. 200 of Internationale Forschungen zur Allgemeinen und Vergleichenden Literaturwissenschaft*. Leiden – Boston: Brill, pp. 307-337. ISBN 978-9004408289.
- SZVATKÓ, Pál, 1994. *A változás élménye*. Pozsony: Kalligram. ISBN 3000000724354.
- TÓZSÉR, Árpád, 1997. Ugrás a bizonytalanba. *Irodalmi Szemle*, roč. 40, č. 2, s. 57-60. ISSN 1336-5088.
- TURCZEL, Lajos, 1983. *Két kor mezsgyéjén*. Bratislava: Madách. ISBN 978-80-70894446.
- TURCZEL, Lajos, 2004. Magyar sajtó (1918 – 1945). In FÓNOD, Zoltán, ed. *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918 – 2004*. Bratislava: Madách-Posonium, s. 268-270. ISBN 80-7089-391-5.
- VÉGH, Balázs Béla, 2005. Kanonizáció a kisebbségi irodalmakban. In *Erdélyi Tudományos Füzetek*, č. 253. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület. ISBN 973-8231-48-5.

Elektronické zdroje

- BALÁZS, Imre József, 2006. Minor és maior nyelvhasználati módok az erdélyi magyar irodalomban. *Kisebbségkutatás*, roč. 15, č. 2, s. 229-236. Dostupné na: http://epa.oszk.hu/00400/00462/00030/cikk_nyomtatás1e4f.html?id=1368
- KOCUR, László, 2004. *Határ és irodalom*. Dostupné na: http://acta.bibl.u-szeged.hu/32024/1/szovegek_007_167-182.pdf